

contractus, dirimente impedimento obstante, quominus tales censeantur ac sint. Ecclesia iugiter ita contrahentibus inclamabit: Ea, quae vos coniugia civilia nuncupatis, vera sunt contubernia, fornicationes legales, concubinatus turpissimi, coniugii specie ac larva tecti.

Congerat insuper politica auctoritas legalia privilegia, legalesque favores circa haereditatem, successiones, donationes aliaque eiusmodi ad legem a se constitutam seu sancitam tutandam vindicandamque; verum hoc omni non obstante exteriori apparatu, nunquam efficiet filios vere legitimos, cum a non legitime coniunctis prodierint, eruntque in eadem prorsus conditione, in qua inveniuntur filii naturales sive spurii ac nothi ex concubinato progeniti, nec poterunt vere legitimi fieri, nisi per coniugium subsequens in facie Ecclesiae initum.

Rursum, physica violentia poterit civile regimen impedire, quominus poenae ab Ecclesia decretae actu infligantur, ast nunquam id assequetur, ut eas civili tantum ratione coniuncti non incurrant a iure, ac non subiiciantur poenis illis, quae mere spirituales sunt ac internae. Non poterit adigere Ecclesiae ministros, ut illis sacramenta administrent, neque ut ecclesiastica sepultura donentur, qui saltem ut publici peccatores ac impenitentes ex hac vita decedunt; multo vero minus civilis auctoritas efficere poterit, ut eiusmodi suppositi coniuges non moriantur in statu lethalis peccati, adeoque à Deo aeternum puniantur.

Denique nulla humana potestas eo usque perveniet, ut Ecclesia suis in actibus non spectet eiusmodi coniunctionem uti fictitiam et nullam, atque propterea in iis, quae ad forum suum pertinent, non applicet leges a se constitutas. Nullum ex. gr. Ecclesia filium ex coniugio solum civili procreatum ad sacros promovebit ordines, utpote ex illegitimo ortum matrimonio, et ita de caeteris.

Igitur nulla suboriri potest dubitatio, quod qui civili tantum sunt copulati coniugio habeantur ut publici concubinari,

atque poenis canonicis obnoxii, prout in enunciatione huius articuli affirmavimus. Insuper nulla pariter dubitatio subit, potestatem civilem nunquam posse impedire, quominus illae incurrantur, etiamsi vi externa connitatur obsistere nonnullarum executioni.

ARTICULUS. II. — Matrimonium civile natura sua opponitur Matrimonii christiani indissolubilitati, favetque divortio.

Doctrina catholica est, foedera nuptialia semel consummata nunquam in christiana lege quoad vinculum posse dissolvi: quam quidem doctrinam uti exploratam assumimus, eamque suo loco vindicabimus. Iam vero indissolubilitati huic omnimodae atque perpetuae coniugii christiani adversatur matrimonium simpliciter civile.

Sane omnimodam firmitatem adsequuntur christianorum connubia ex apertissimo Christi oraculo: *Quod Deus coniunxit homo non separet*, ob eam potissimum rationem, quod sunt *sacramenta*. Enimvero coniugia veterum, Deo ipso permittente, per libellum repudii quandoque solvebantur. Etsi autem ante Babylonicam captivitatem vix, aut ne vix quidem eam concessionem, seu potius indulgentiam duritiae cordis eorum Hebraei in praxim deduxerint (16); post reditum tamen a captivitate, pedetentim ita Iudaei progressi sunt in multiplicando divortio, in peius quotidie ruentibus moribus, ut ex quavis levissima causa uxores dimitterent, quod certo constat tum ex proposita a Pharisaeis Christo quaestione, tum ex illorum temporum historia (17). Satis nobis hic sit animadvertere, quod licet immerito et contra legis censum et spiritum agerent Iudaici doctores, dum divortii causas adeo multiplicarent, nihilominus certum est, Moysen *ob duritiam cordis*, ut loquitur Christus Matth. XIX. *permisisse* Iudaeis

(16) Cf. Drach *Du divorce dans la synagogue*. Rome 1840. *Prem. époque* pag. 49 seqq.

(17) Cf. *Seconde époque* pag. 65 seqq.

dimittere uxores suas, et quidem, ut legitur Deut. XXIV. propter *aliquam foeditatem*; hinc sub lege mosaica coniugium non erat omnino indissolubile.

Sed neque hac fruuntur omnimoda indissolubilitate conubia in infidelitate contracta, alioquin nullo unquam in casu legitime possent dissolvi. At infidelium matrimonia dissolvi quandoque posse certum pariter est, quod in insequenti libro declarabimus. Restat igitur ut christianorum coniugium iam consummatum prorsus indissolubile dicatur et sit ob solam rationem *sacramenti*. Quibus praemissis, pronum est colligere enunciatae thesis veritatem, scilicet civile coniugium absolutae christiani coniugii firmitati adversari.

Coniugia quidem mere civilia, si in se spectentur, ut toties diximus, neque sacramentum sunt neque contractus, adeoque nonnisi improprie per divortium solvi dicuntur. At si hypothesim etiam adversariorum concederemus, si ex eorum principio, atque, ut dici solet, argumento *ad hominem* utamur, id certo adversarii fateri debent, coniugia mere civilia, utpote mere civiles contractus dissolvi posse. Nimirum licet matrimonium civile verus esset contractus, non esset tamen necessaria qualitate praeditus indissolubilitatis, adeoque ex sua ipsa natura matrimonium civile proprietates deiicit matrimonii christiani, nimirum indissolubilitatem.

Velit nolit civilis auctoritas, impedire minime poterit divortia, quae a ratione meri contractus civilis sponte procedunt: imo etiam ipsamet cogetur aliam proferre legem, quae eiusmodi divortia legitima efficiantur. In utroque autem casu evidens est, indissolubilitatem christiani coniugii labefactari atque omnino corruiere.

Sublato igitur atque omnino subverso principio religioso, quod unicum vereque solidum fundamentum est indissolubilitatis coniugalis, quodnam aliud substituet fundamentum auctoritas civilis, quae abstrahere se velle protestatur a religione in suis legibus condendis circa matrimonium? Profecto non aliud praeter legem naturalem, aut voluntatem seu auc-

toritatem suam per legem manifestatam. Porro utrumque eiusmodi fundamentum labile est, ac tanto effectui producendo prorsus ineptum.

Etenim primo impar est indissolubilitati coniugali stabilien-
dae lex naturalis, quae multiplici interpretationi obnoxia est; atque cum nemo inter homines eius interpret infallibilis sit et authenticus, praesertim circa articulum, quem expendimus, hoc ipso nutat eius auctoritas. Crescit vero difficultas ex disceptatione, quae inter philosophos hac super re viget et iuris naturalis peritos, qui in varias abeunt sententias, aliis affirmantibus, negantibus aliis, ex lege naturae exposci eiusmodi connubii indissolubilitatem (18). Certe Bentham plura congressit argumenta, quibus evincat naturae iure coniugium potius exposcere dissolubilitatem, arguitque legislatores quod indissolubile voluerint illud efficere (19). Plerique omnes antiqui legislatores, saltem interveniente adulterio, solubile decreverunt coniugium, immo vero plures alias causas pro coniugii dissolutione statuerunt, quod postea videbimus. Itaque ex sola naturali lege indissolubilitas ita constitui nequit, ut non nutet, adeoque illi soli politica auctoritas inniti nequit ad constabiliendam perpetuam civilis coniugii indissolubilitatem.

Sed neque secundo id obtineri potest sola imperantis seu legislatorum auctoritate. Nam nulla omnino est humana quaelibet auctoritas, ut valeat obsistere vehementibus cupiditatibus, quibus homines identidem urgentur. Nimis praeterea

(18) V. Schwarz *Institut. iuris publ. univers. naturae et gentium*. Venet. 1760. tom. II. pag. 6 et 7. ubi plures philosophos antiquos et recentiores adducit pro sententia negativa, immo non paucos theologos primae notae praeter auctores protestantes, qui de iure naturae opera ediderunt. Nos hos suo loco afferemus.

(19) *Oeuvres de J. Bentham, Jurisconsulte anglais. Traité de législation civile et pénale*. Bruxelles 1829, troisième part. ch. V. *Du mariage*, sect. II. *Pour quel temps? Examen du divorce*. Nos haec argumenta suo loco expendemus ac dissolvemus, cum nempe in lib. III. disseremus de hac indissolubilitatis proprietate.

instabiles sunt vel ipsi legislatores, qui saepe adeo leges suas immutant; quare etsi ad tempus sanciri possit indissolubilitas, cum id pendeat ab hominis arbitrio, citius serius e codice eiusmodi lex deleri potest. Idque longe facilius continget, cum plures ad leges ferendas concurrunt; siquidem et ipsi legislatores suis cupiditatibus premuntur. Rursum, cum opiniones novae praevalent mentemque multitudinis invadunt in quibusdam praesertim temporum adiunctis, facile ad se trahunt eiusmodi legislatorum assensum. Denique, aliis omissis, absurdum est sibi persuadere posse humanam auctoritatem, quae se locum obtinere contendit auctoritatis divinae, id efficere, quod ex hominum pervicacia aegre obtinet vel ipsa auctoritas divina. Omnibus igitur perpensis, perspicuum est unicum solidum fundamentum, cui inniti valeat perpetuitas indissolubilitatis coniugii, esse religionem, nempe Ecclesiam catholicam, quae si desit, nihil est quod tantundem valere possit.

Ne vero videamur theoriis tantum atque speculationibus inniti, publicis potissimum ac notoriis factis, quae diximus, confirmamus; ac ne illorum multitudine obruamur, nonnulla ex recentioribus praesertim commemorabimus, quae ex civili coniugio immediate dimanant. Haec autem petemus ex Germania, ex America septentrionali, aliisque regionibus, in quibus praevalet protestantismus.

Simul enim ac protestantes, excussa Ecclesiae auctoritate, ab ea subtraxerunt coniugium, illudque ad civilem auctoritatem transtulerunt, illico aditum ad divortia aperuerunt. Ab initio quidem duas tantum divortii causas assignarunt, scilicet adulterium et affectatam coniugis absentiam; deinde vero huc alias plures causas revocarunt; nimirum interpretati sunt huiusmodi causas ad eum modum, quo interpretantur Biblia, ut ea ad id pertrahant, quod iis magis arridet. Hinc ad causam adulterii retulerunt peccata omnia carnalia contra naturam; ad affectatam autem absentiam revocarunt non modo insidias contra coniugis vitam, verum etiam molitiones omnes ad-

versus honorem et facultates, saevitiam item duramque agendi rationem, aversionem animi, (*incompatibilitatem* vocant,) et querelas. Et haec quidem quamdiu titulos servarunt *canonicos* et *evangelicos* ab ipsis nuncupatos, et ab antiquis reformato-ribus constitutos. Postquam vero protestantismus suam omnem perfectionem seu evolutionem acquisivit ope rationalismi, nullum amplius servarunt modum (20) et quaestionem a Pharisaeis Christo propositam: « Si licet homini dimittere uxorem » suam *quacumque ex causa* » protestantes in Germania visi sunt iterum proponere, atque affirmative resolvere.

Ex eo enim tempore matrimonium, omni ab eo abiecta religionis forma, factum est contractus mere civilis a civili lege unice moderandus, ac profanis iudicibus causae omnes coniugales, quae prius a consistorio expendebantur, discutiendae ac dirimendae dimissae sunt. Ac ii quidem abunde hac usi sunt potestate. Fridericus II, Borussiae rex, in rescripto dato an. 1780. decrevit haud nimias esse difficultates opponendas coniugiorum solutionibus, eo quod id populi incremento obsisteret. Cum enim coniuges a se invicem dissentiant, ita ut neque animorum unionis, neque sinceræ reconciliationis spes ulla affulgeat, non amplius filios gignunt; hoc porro populi nocet augmento. Contra vero si fiat divortium ac mulier alteri nubat, probabilior erit procreatio (21). Idque

(20) Protestantismi evolutio dici debet praecipua ratio tot dissolutionum coniugiorum, quae non solum a tribunalibus civilibus, sed ab ipsis ministris evangelicis passim fiunt. In cuius rei confirmationem proferam quae leguntur in *Univers* 5. Août 1855. « On lit dans la *Bretagne*. Le synode protestant de » Transylvanie s'est réuni à Clausembourg. Sait-on quelle a été son occupation principale? La dissolution de deux cent soixante mariages! Il a prononcé » deux cent soixante divorces, pour un pays grand comme la Bretagne, dont » la majorité des habitants sont ou grecs ou catholiques. » Reipsa ex supputatione Springeri numerantur in Transylvania 522,000. catholici, 554,000. graeci-uniti, idest 876,000 catholici, 689,000 schismatici, 222,000 Lutherani, ac 554,000 Calvinistae.

(21) Cf. Taparelli *Saggio teoretico di diritto naturale*. Roma 1855. tom. II. Diss. VII. cap. III. *Della società domestica*.

rite ; siquidem , cum matrimonium in protestantium systemate contractus sit mere naturalis ad liberos gignendos reipublicae seu societati , non autem , ut catholici docent , ad multiplicandos Ecclesiae , ac proinde Deo filios , non poterat novus ille Licurgus alium sibi praefigere finem , nec aptius adhibere instrumentum.

Tribunalia civilia in Germania morem gesserunt Friderici rescripto , adeo enim se facilia praebuerunt in ferendis de divortio sententiis , ut an. 1837 in Borussia decreverint 2392 divortia ex 3888 petitionibus , quae illis oblatae fuerunt (22). Sed longe posteriores progressus labente tempore haec divortii facilitas fecit. Siquidem eo res pervenit , ut si levia quaevis rationum momenta afferantur , satis sint ut exigui temporis spatium divortia pronuncientur. Coniugales eiusmodi *negotiationes* ulterius progrediuntur : intra anni spatium , intra breviusculum mensium , immo intra brevissimas hebdomadas contracta coniugia dissolvuntur (23).

(22) Cf. *Voce della verità*. 21 Apr. 1858. n. 1049.

(23) Cf. Avogadrum in cit. egregio op. *Teorica dell' istituzione del matrimonio*. Torino 1855. tom. I. c. XVI. ubi plura profert documenta. Nos alia non pauca adiacere illis possemus , sed ne longius res haec notissima protrahatur , contenti erimus ex ephemeride protestante *Kirchelage* , quam profert *Revisio christiana* mensis Mart. 1855. atque his verbis gallice reddit *Univers* 18. Mars 1855. « Tout le monde sait que la législation prussienne en est venue à relâcher tellement le lien conjugal , qu'il suffit de la moindre incompatibilité » d'humeur pour le rompre , quitte à le renouer plus tard avec la première » femme quand on sera las de la seconde. Il est en vérité bien fâcheux que » Henri VIII n'ait pas pu profiter d'un code si commode , qui lui eût épargné » bien de sang versé , tout en lui permettant d'ajouter un ou deux noms à la » liste de ses femmes. Au point de vue évangélique , une semblable législation » consacre l'adultère. On conçoit que le sens chrétien s'alarme là , où il suffit » rait du sens moral. Le lien étroit qui unit en Allemagne l'Eglise et l'Etat , » condamne l'Eglise , dans l'absence du mariage civile , à donner la consécration à ces adultères légaux. On conçoit donc qu'elle réclame avec vivacité. » Elle est dans son rôle et dans son droit. » Ad horum confirmationem textitur catalogus divortiorum , quae locum habuerunt prout sequitur : « Pendant » une période de trois années , antérieure à 1854 , il y a eu en moyenne 2,841. » divorces par année dans toute l'étendue de la monarchie (prussienne) , » et dans ce chiffre , la seule province de Brandebourg , figure pour 875. »

Quod dictum est de Germania pari iure dici debet de aliis septentrionalibus regnis , in quibus reformati dominantur. In Dania regis filius an. 1846. legale divortium obtinuit a secunda quam duxerat uxore sua ex multo iam tempore absente ob dissensiones mutuas. Causa , quae proferebatur , fuit insuperabilis *animi aversio*. Hoc , inquam , fuit secundum divortium , aliud enim iamdiu fecerat a coniuge priori (24). Porro notum est effatum : *Regis ad exemplum totus componitur orbis*.

In provinciis foederatis Americae , annis singulis plus minus quinque millia decernuntur divortia (25). In California an. 1854. solo mense februario labente , atque in una civitate a *S. Francisco* nuncupata , dum *quatuor* tantum celebrata sunt coniugia , *decem* facta sunt divortia (26). Protestantes in America promovendi divortia hanc etiam causam attulerunt , scilicet ut facilius iuvenes ad contrahendas nuptias alliciantur. Alioquin enim si coniugium proponeretur sub dura perpetuitatis lege , ab hoc saepius abstinere ; contra vero si proponatur cum certa spe divortii ac solutionis a temporaneo vinculo , facilius inducuntur ad illud subeundum iugum (27). Adeo nempe res ibi progrediuntur , ut hactenus pervenerint ! Atque haec speciminis gratia attulisse sufficiat ; nam alibi hoc ipso de argumento redibit sermo.

Quod vero , eiusmodi divortiorum facilitas ex lege de con-

» tandis que la province rhénane , où le code Napoléon est en vigueur , n'y » est que pour 24. (notandum tamen est non paucos protestantes in hac provincia degere). En 1844 , la législation fut rendue plus sévère , et le divorce a encore été dans la dite province de Brandebourg , de 744. par an. »

(24) Ex *Univers*. 4. Mai. 1846.

(25) Eadem ephemer. cuius verba mox subiiciemus.

(26) Ex *New-Yorck Herald* Feb. 1854.

(27) Cf. *Univers* 17-18. Avril 1854. nec non 26. Décemb. eiusdem anni in artic. *Le protestantisme aux Etats-Unis* , ubi legitur : « Où les tribunaux prononcent chaque année une moyenne de cinq mille divorces , en sorte que dix mille individus acquièrent annuellement le droit de vivre en adultère légal , dans un pays où les hospices d'enfants trouvés sont inutiles , parce que d'infâmes pratiques y sont si communes , que dans chaque ville elles mènent les *practiciens* qui s'y livrent , à la plus grande opulence ! »

ingio civili sponte dimanet, vadem habemus illustrem apud suos iuriconsultum Eichorn, professorem Berolinensem, qui exposito progressu in peius legislationis Germanicae circa matrimonia, ita pergit: « Si inter se rationum momenta comparantur, ad divortium admittendum, cum doctrina evangelica, nulla apparebit oppositio. Christus Iesus unicum motivum adsignavit, propter quod divortium ratum haberi possit coram conscientia (nimirum *adulterium* iuxta interpretationem protestantium); ast ex hoc nunquam quispiam inferre poterit voluisse Christum regulam figere, ac decernere quousque *leges civiles* divortium possint permittere. Quandoquidem ratio, qua ipse exponit legislationem mosaicam Matth. XIX. 8. seqq. iustificat legem civilem, quae magis accommodatur exigentiae actualis status morales, quam quod expectaretur a coniugibus ad perfectum officiorum christianorum complementum, quaeque exigi nequeunt violentiae ope (28).

Scilicet ex hoc protestantium oraculo bene potest legislatio civilis, quamvis Christus pro Ecclesia sua contrarium edixerit, permittere divortia a Christo abrogata. Immo licet qui dimittit uxorem suam ad aliam ducendam, reus fiat adulterii coram Deo, potest tamen civilis legislatio divortia concedere et honestare, ne videatur vim inferre conscientiae illius, qui frenum eiusmodi mordet, nec vult se Christi legi submittere. Idque sub praetextu, quod religionis quidem sit interiores affectus moderari, ad legislationem vero spectet civilem prospicere actibus exterioribus subditorum ad bonum societatis. Atque eiusmodi sunt paradoxa, quae apud plures in praesentia obtinent, quaeque legibus condendis regulam praebent.

Nobis vero liceat ex hactenus sive theoretice, sive practice constitutis concludere, per civilia coniugia omnino derogari firmitati absolutae, seu indissolubilitati coniugii christiani,

(28) In op. Germanice: *Principia iuris canonici catholicorum et protestantium in Germania* cap. III.

qualem nempe voluit Christus in Ecclesia sua esse perpetuam. Hoc profecto non ignorant, qui omni qua possunt industria et ratione promovere satagunt legem adeo perniciosam de matrimonio civili, et nedum ab eiusmodi consecratio legi ipsi insito non abhorrent, verum etiam eam legem tanquam instrumentum provehunt ad hunc finem, quem sibi praestituunt, ut nempe divortii viam aperiant. Fieri enim nequit, ut eadem potestas, quae legem tulit ad civilia connubia honestanda, citius serius legem aliam non ferat, qua facultatem tribuat sub praefinitis quidem conditionibus, si placet, dissolvendi per divortium coniugia, immo vero interdum ad praebendam illam facultatem necessitate non adigatur (29). En igitur abusus, in quem plures se coniiciunt, qui alioquin se catholicae Ecclesiae obsequi profitentur!

ARTICULUS. III. — Matrimonium civile natura sua opponitur Matrimonii christiani unitati, favetque materiali ac legali polygamiae.

Praemittimus 1. fidei catholicae dogma esse « Non licere christianis plures simul habere uxores, et hoc esse lege divina prohibitum (30) » seu, quod idem est, polygamiam simultaneam esse christianis divino iure prohibitam, adeo ut nemo, quin catholicus esse desinat, possit veritatem hanc in dubium revocare; quam quidem hic tanquam probatam assumimus, cum id alibi effecerimus (31).

Praemittimus 2. apposite nos dixisse, coniugium civile polygamiae saltem *materiali*, aut *legali* favere; siquidem, iuxta doctrinam catholicam eiusque principia, polygamia stricte dicta seu *formalis* inter christianos haberi nequit. Ob impedimen-

(29) Sane in Neo-granatensi republica una cum lege de matrimonio civili et altera subsequuta est de facultate divortii faciendi; prout iamdiu in Gallis factum fuerat, et alibi passim. Dixi, interdum legislatores ad hanc secundam legem ferendam necessitate adigi, alioquin, ut videbimus, in deterius rueret matrimonium civile.

(30) Conc. Trident. sess. XXIV. *De sacr. matr.* can. II.

(31) In *Pract. theolog. Tract. de matrim.* cap. II. prop. 1.